

ПРОВЕЖДАНЕ НА НАУЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

проф. д-р Даниела Ананиева Орозова
Бургаски свободен университет

CONDUCTING RESEARCH

Professor Daniela Ananieva Orozova, PhD
Burgas Free University

***Abstract.** The paper discusses topics, concerning utilization of approaches and instruments for conducting systematic experiments and researches in various scientific fields.*

***Keywords:** scientific methods, theoretical and applied research, publication, presentation.*

1. Видове изследване

Процесът „изследване“ се дефинира като систематизиран научен подход за проучване на определена тематика, който открива ново и непознато знание [1]. Най-общо изследванията се разделят на формални и научни. Формалните изследвания са субективни, подходящи за първоначално сформирани на теза и формиране на стратегия. Научните изследвания от своя страна се разделят на качествени и количествени.

- При *качествените изследвания* целта е задълбочено разглеждане на проблема и изготвяне на прогнози. Обръща се внимание на въпросите „как“ и „защо“. Обикновено тези проучвания имат описателен и приложен характер и се използват основно за изучаване на същността на изследвания проблем [2]. Подходът дава добри резултати при търсенето на проблемни ситуации, генериране на нови идеи и подходи. При провеждане на такова изследване не са важни самите резултати, а причините или процесите, които стоят в основата им.
- *Количествените изследвания* се основават на статистически подходи и се характеризират със свойството сравнимост. Те предоставят надеждни и измерими данни, които са силно обективни и се използват при прогнозиране и управление на процеси. Основно приложение на този подход е при лабораторни изследвания, където са важни наличието на факти, доказателства и теоретична обосновка [5].

Знанията получени в следствие и на двата подхода (количествен и качествен) винаги трябва да бъдат валидни и да предоставят коректни резултати. От друга страна проучванията могат да бъдат разглеждани като: *първични* и *вторични* според поредността на провеждане и представяне в публичното пространство. Първичните проучвания се провеждат преди фундаменталните. Като вторични изследвания се разглеждат онези, които използват данни и изводи от предходни изследвания и заключения в областта.

Според целите на изследването се дефинират други две категории: *теоретични* и *приложни изследвания*. От друга страна изследванията могат да се провеждат върху естествени обекти и процеси или симулирани (създадени чрез модели).

2. Методи на изследване

Методите за ефективни проучвания предоставят на учения различни инструменти за събиране, съхраняване и обработване на информация по начин, позволяващ достигането до знания (коректни изводи, заключения). Освен валидността и достоверността на едно изследване, стойността му се определя и от неговата приложимост.

Събирането на данни също може да се раздели според вида на изследването. При провеждане на количествено проучване се набляга на данни с цифров характер или с други думи, данни, които могат да бъдат измервани. При изследвания с качествен характер се набляга на данни от наблюдения, експерименти и тяхната интерпретация [2], това са факти, получени при анализиране, измерване и оценяване на процесите, както и причините за поведението им. При количествените изследвания се концентрираме върху промяната и динамичността на стойностите на променливите, отчитайки фактора време.

Триангулацията е подход на обединение на независими, но взаимно допълващи се методи. Съществуват два основни вида триангулация: паралелна и последователна. При паралелната триангулация се използват и количествени и качествени проучвания. При последователната триангулация резултата от единия вид проучване е предпоставка за планиране на следващо проучване.

Всеки подход има свои силни и слаби страни, поради което всеки се изучава отделно и се прилага с цел постигане на оптимален краен резултат, при конкретни условия.

Експерименталният подход служи за събиране на знания чрез средства на директно или индиректно наблюдение, опит или експеримент.

Експерименталното изследване преминава през следните етапи, наричани „жизнен цикъл на експеримента“:

1. *Спецификация*: дефиниране на целите на експеримента (съставяне на нулева хипотеза). Например: „хората с големи глави имат големи мозъци, следователно са много умни“.
2. *Проектиране*: как да се проведе експеримента в контролирана среда. Например: „да изследваме интелигентността на хората с големи глави“;
3. *Прилагане на експеримента*: провеждане на експеримента. Например: „подлагане на IQ тестове на група хора с големи глави“.
4. *Оценка*: резултатите отхвърлят ли нулевата хипотеза и ако е така да се формира нова нулева хипотеза. В случай, че отговорът е „не“ е необходимо да се продължи със стъпки 2, 3 и 4. Съществува понятието „мета-оценка“, която отговоря на въпроса „Доколко добре се представи проведения експеримент?“.

При експерименталния подход се прибегва до тестване на хипотези. Изследват се зависими и независими променливи, представителни извадки, експериментални и контролни условия, случайни събития и др.

Етнографското изследване е подход, който предполага прекарване на дълго време (например една година) в конкретната среда за провеждане на съответния експеримент. По този начин се наблюдава и описва един цял цикъл на активността на изследваните процеси.

Работа по проблемна ситуация (case study). Този подход представлява задълбочен анализ на проблемна ситуация, чрез решаването на конкретни задачи. Например група хора се поставят пред съответен проблем и полагат съвместни уси-

лия, за да анализират ситуацията, възникваща при определени условия и да достигнат до конкретно практическо решение. Проблемът за групата се счита за решен, например когато те получат положителна оценка на приложения алгоритъм, използван в контекста на проблема.

Анкетни проучвания (survey). Служат за описание на специфичните характеристики на голяма група от обекти, хора или ситуации. Този подход притежава качеството представителност, но е необходимо предварителна работа по дефиниране на въпросите, спрямо определени правила. Инструменти на този подход са: имейли, телефонни интервюта, интервюта „лице-в-лице“, интернет допитвания и други.

3. Ролята на статистиката в методите на изследвания

Честа практика е използването на статистически методи за събиране на данни и тяхната обработка за извършване на изводи. За това е добре изследвателя да се запознае с основни дефиниции и подходи в областта на статистиката.

Хипотезата определя целта, но е по някакъв начин недоказана позиция. За доказване на хипотезата е необходимо да бъдат направени съответни измервания или наблюдения. Можем да разгледаме хипотезата като представа за възможно решение на поставен проблем. Според френския психолог Клод Бернард, хипотезата е задължителна начална точка за обосновка на експеримент [4]. Хипотезата трябва да е свързана с познати факти и да може да бъде тествана. В случай, че експеримента и хипотезата са в конфликт, то експеримента взема превес.

Възможността да се наблюдават екстремни извадки относно нулевата хипотеза се нарича *p-стойност за проверка на хипотеза*. *P-стойността* представлява вероятност, поради което приема стойност между 0 и 1. Стойност близка до нула, има значение за „невъзможно“, респективно близка до едно има смисъл на „възможно“. Обикновено в случай, че *p-стойността* е по-малка от 0.05, то нулевата хипотеза се отхвърля [5].

За боравене с дадена хипотеза е необходимо да се дефинират съответните *променливи*. Променливите получават стойности на съответната измервана величина. По своя характер стойностите могат да бъдат дискретни (броими) и непрекъснати.

Корелацията представлява вероятностна мярка за връзка между случайни величини. При корелацията изследвателят не влияе върху данните, а единствено измерва зависимостта между тях.

Зависими и независими променливи. Независима променлива е тази, чийто стойности се наблюдават при изследването. Цел на изследването е измерване на степента въздействието. Зависима променлива е онази, която отразява въздействието на независимата променлива. Тъй като се борави с вероятностни величини е необходима специална скала за измерване на промените, настъпили в следствие на манипулациите. В значителна част от експериментите се работи с представителна извадка. Трябва стриктно да се спазват правила за реализиране на представителна извадка, за да може да се гарантира вярност на изследването.

Скалите на измерване се дефинират според типа данни, върху които се прилагат. Скала е начин за представяне на резултати от проведен експеримент. *Номиналната скала* се използва при измервания, които определят наличието или отсъствието на определен признак. Използва се за измерване на признаци като пол, цвят, форма и др. *Ординарната скала* измерва степента на определена характеристика като: образование, владеене на език, удовлетвореност и др. Ординарните скали от своя страна имат разновидности: полупоредена, рангова и бална скала. *Интервал-*

ната скала е числова скала, която не съдържа абсолютна нула, например – температурна скала. Докато *пропорционалната скала* е числова скала, която притежава абсолютна нула. Тук се различава началото на измерването, като например: възраст, доход и други.

4. Изготвяне на публикации по изследването

В процеса на подготвяне на тезата е препоръчително да се изготвят различни публикации. При различните форми на писмена изява трябва да се прилага различен стил на писане. Научният стил изисква точност, яснота, логичност, абстрактност, обективност и информативност. Необходимо е овладяване на специфичната терминология на областта. Текстът трябва да бъде изчистен от емоционално-експресивни средства.

Важен аспект е ясно дефиниране на проекта, крайния продукт и резултат, който се очаква да бъде получен. Трябва последователно да се опишат входните данни и всички известни ограничения, да се следва ясен систематичен подход за постигане на крайната цел.

Началото на едно изследване е свързано с изготвяне на преглед на направеното до момента и обзор на публикациите в областта. Основната цел е да се открие какво вече е направено и какви нови постановки трябва да се направят, за да се потвърди дадена теория. Литературния обзор разкрива общата линия на теорията, залегнала в изследването. Особено внимание се отделя на цитирането на източниците, използвани при работата по текста. В България съществува утвърден стандарт за библиографско описание, който е дефиниран и представен в официалният правописен речник на Българската академия на науките. Като източник на материали, които са подходящи за използване в литературен обзор са различни академични журналы, книги, техническа литература, предходни проекти, техническа документация. Голяма част от материалите са достъпни посредством бази от данни в интернет, като част от тях са безплатни, а за други е необходимо заплащане на такса.

Предназначение на основните компоненти в научна публикация:

- Заглавието трябва да бъде максимално ясно и да описва труда, без да се използват специализирани термини, познати само на специалисти.
- Резюмето (абстракта) трябва да дава ясна представа за информацията, което ще бъде получено от материала, след запознаване с него.
- Въведението има за цел да представи общо областта и темата на труда, нужните дефиниции и предварителна информация и трябва да породи интерес към основния текст.
- Описанието следва избрана методология, която трябва да бъде обоснована и да се подчертаят нейните предимства. Добре е да се направи сравнение между различни подходи. Използвайки експерименталния подход следва да се опише процеса на провеждане на експеримента, нужните ресурси, параметри, измервателни скали, очаквани резултати.
- Анализ на резултатите и дискусия. Тук трябва да се прецени как ще бъдат представени резултатите и какви ще са критериите за оценката им.
- В заключението се дава кратко резюме и обобщаване на резултатите. Прави се съпоставка между дефинираните цели и постигнатите резултати и се определят насоките за бъдещо развитие.
- В приложения се обособяват помощни материали като: експериментални данни, графики, софтуерен код, анкети и други. Приложенията се вписват в съдържанието.

5. Представяне на изследването

За представяне или отчитане на получените резултати е необходимо да се изготви презентационен материал, най-често с помощта на софтуер за презентации. Всеки слайд трябва да бъде в помощ на говорещия, важните точки трябва да бъдат подчертавани (цвет, шрифт, анимация). За оформянето на слайдовете не се използват повече от два шрифта и не повече от 3 или 4 цвята. Необходимо е да се следват поставените цели и да се завърши с обобщаване на резултатите и степента на удовлетвореност от тях. Гарр Рейнолдс е селектирал в статия „Топ 10 съвети за PowerPoint презентация” [3], към които трябва да се придържа презентацията за постигане на ефективно представяне.

Може предварително да се изготви кратък списък с най-важните термини, използвани при представянето. Необходимо е да се изберат опорни точки, които да бъдат представени още в началото на презентацията и да бъдат отново повторени в края. В основната част на презентацията е необходимо многократно да се обръща внимание на тези опорни точки, като по този начин аудиторията ще запомни най-важните твърдения.

За да бъде една презентация ясна и приятна за възприемане е необходимо тя да бъде добре структурирана и да следва логическа линия на развитие. По време на презентацията е необходимо да се поддържа зрителен контакт с аудиторията и да се следи реакцията ѝ. В случай, че аудиторията губи интерес, да се реагира своевременно и отново да се привлече вниманието върху темата.

Заключение

Придобиването на умения за провеждане на изследвания е продължителен процес, изискващ четене и изучаване на утвърдени техники и стандарти. Способността да се стигне до знание е ценно, но способността това знание да бъде представено по подходящ начин в писмена или словесна форма е не по-малко важна задача.

Съществуват редица книги, наръчници и публикации, чиято цел е получаване на теоретична подготовка за изготвяне на добре структурирани научни трудове. Този материал е едно начало при търсене на информация в тази насока. Тук са разгледани различни техники за организиране и провеждане на изследвания. Дефинирани са скали за класифициране на данните и оценяване на постигнатите резултати. Запознаването с различните методологии, подходи и видове изследвания, улеснява работа върху научни публикации и презентации на резултатите.

Благодарност. Изследванията са провеждани по проект от фонд НИД на Бургаския свободен университет, 2015 г.

Литература:

1. Wallimann N. Research methods, the basics, Routledge, 2011.
2. Certificate Course on Research Methodology. <https://www.ccrm.in/>
3. Гарр Рейнолдс „Топ съвети за презентация”
<http://www.garreynolds.com/resources/>
4. Цветкова, Милена. Наука със стил: писане на дипломен проект, издателство „Ентусиаст”, 2013, ISBN: 9786191640362
5. Gillham, B. Case study Research Methods, Continuum, New York, 2000.